

Cysterski kamień graniczny z muzeum w czeskim mieście Žacléř

W ubiegłym numerze pisma „Na Szlaku” opisywałem cysterski kamień graniczny, jaki znajduje się w Muzeum Tkactwa w Kamiennej Górze. W tym miesiącu chciałbym opisać bardzo podobny obiekt, który przechowuje muzeum w leżącym tuż za granicą czeskim miasteczku Žacléř.

Městské Muzeum Žacléř zlokalizowane jest w centrum tej miejscowości, pod adresem Rýchorské Náměstí 10. Po wejściu do budynku musimy udać się na pierwsze piętro, gdzie znajdują się sale muzealne. Jednak zanim do nich wejdziemy, to na klatce schodowej ujrzymy trzy wyeksponowane kamienie graniczne.

Po raz pierwszy ekspozycję tę widziałem w 2008 roku i wyglądała ona niemalże identycznie jak dziś. Jedyne tabliczki z opisami znajdowały się nie pod, lecz nad zabytkami, zamontowane do ściany. Ten najbardziej interesujący mnie słupek opisano: *Hraniční kámen vymezující území cisterciánského kláštera v Křešově – s letopočtem 1727*, czyli: *kamień graniczny wyznaczający ziemie cysterskiego klasztoru w Krzeszowie – z rokiem 1727*.

Całkowita wysokość kamienia to około 91 cm, natomiast obrobiona jest tylko część mająca wystawać z ziemi mierząca 67 cm. Jej szerokość i grubość to odpowiednio 31 oraz 21 cm. Krawędzie kamienia są poobtłukiwane, w inicjałach IAG (będących skrótem od łacińskich wyrazów *Innocentius Abbas Grissoviensis*, czyli *Innocenty opat krzeszowski*) brakuje niemal całej trzeciej litery, natomiast w dacie 1727 cyfry 2. Na szczycie kamienia wryto krzyż z dwóch linii o długości 14 cm, zapewne umieszczony tu oryginalnie, natomiast po prawej stronie wtórnie dodano wyraźnie czytelną liczbę 583.

O pochodzenie tego kamienia pytałem wiele lat temu bardzo miłą panią z obsługi, jednak nie miała ona na ten temat informacji. Niestety również wysłane e-mailem zapytanie na ten temat pozostało bez odpowiedzi. Także Andrzej Scheer wspominał w jednym ze swoich tekstów w 2004 roku, że *pracownicy muzeum nie potrafili nam powiedzieć, od kiedy kamień ten się tam znajduje i skąd został przywieziony*¹.

**Siedziba muzeum w mieście Žacléř.
Wszystkie współczesne fotografie: Marian Gabrowski**

**Kamienie graniczne wyeksponowane przed wejściem
do sal wystawowych muzeum**

Cysterski kamień graniczny

Wierzchołek i prawy bok kamienia

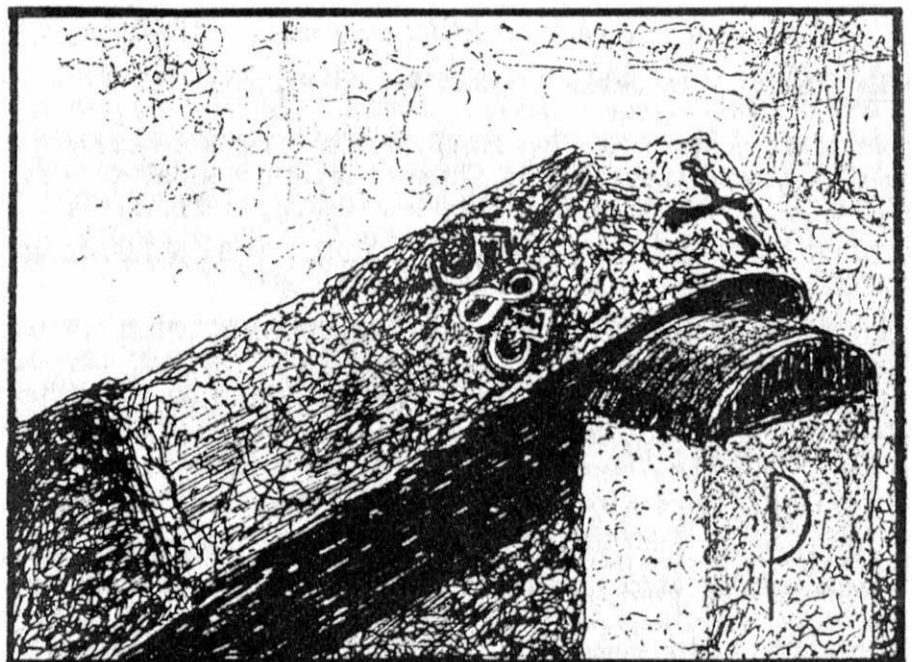
Zbierając materiały do niniejszego artykułu, postanowiłem ponowić swoje pytanie i ku mojemu zaskoczeniu już na drugi dzień pani Eva Rennerová, dyrektor muzeum, udzieliła mi wyczerpującej odpowiedzi: *Cysterski kamień graniczny znajduje się w muzeum od czasu jego założenia w 1998 roku. Więcej o jego pochodzeniu można dowiedzieć się z załączonego artykułu².*

Z kolei załączony artykuł, znany mi już wcześniej, opublikowany został w tym roku przez jedno z czeskich pism turystycznych. Jiří Chaloupka o interesującym mnie słupek wspomina:

Kamień ten pierwotnie stał na granicy przy szczycie Glazicy w pobliżu dzisiejszego słupa nr 262/2. Według byłego dyrektora muzeum kamień ten przez długi czas stał przed bramą zamku Žacléř, gdzie prawdopodobnie został przeniesiony z granicy przez robotników leśnych. Później dyrektor muzeum kazał go przenieść w bezpieczniejsze miejsce – do budynku muzeum – razem z kamieniem granicznym, który określał posiadłość Schwarzenberg (Vlčice) na Rýchorach³.

Wcześniej o kamieniu tym wspominał też Zygmunt Sarnecki w swoim doniesieniu z 24 marca 1992 roku:

Do słupków powszechnie znanych doszły ostatnio słupki nowo odkryte, a mianowicie: - słupek z numerem 583 był przysypany ziemią po południowej stronie granicy i został

**Rysunek Andrzeja Lichomskiego według fotografii Jerzego Sarneckiego.
Źródło: Bractwo Krzyżowców, kwiecień 1992**

umieszczony po stronie północnej obok słupka granicznego oznaczonego 262/2. Ma on nieco uszkodzoną część górną i liczbę 2 (rys. 3)⁴.

Wzmiankowany tu rysunek zamieszczono zamiast zdjęcia, którego prawidłowej reprodukcji nie umożliwiła stosowana podówczas technika druku pisma Bractwo Krzyżowców.

Zdjęcie Jerzego Sarneckiego, na podstawie którego powstał ten rysunek, jakiś czas później zamieścił też w swoim artykule Andrzej Scheer. W 2004 roku wspominał on:

...w moim archiwum doszukałem się zdjęcia nadesłanego przez p. Zygmunta Sarneckiego wiosną 1992 roku. Przedstawia ono cysterski kamień graniczny z 1727 roku (nr 583) oparty od strony czeskiej o współczesny słupek graniczny polsko-czeski⁵.

Kolejne zdjęcie tego samego kamienia cysterskiego, opartego o współczesny słupek graniczny, znajduję w wydanej w 1991 roku książce *Lubawka monografia historyczna miasta*. Zamieszczoną tu jego całostronicową reprodukcję podpisało: *Cysterski słupek graniczny z 1727 roku⁶*. Na fotografii widać też wyraźnie numer słupka 262/2 oraz litery ČS.

W sprawie tego zdjęcia osobiście skontaktowałem się ze mną przed laty jego autor, Jerzy Sarnecki, który stwierdził: *Przejrzałem moje archiwum i oto kilka informacji. Zdjęcie to zostało wykonane 14 kwietnia 1991 r. Słupek widoczny na zdjęciu miał numer 583 i słusznie zidentyfikował go Pan w Muzeum w Żaclężu. Osoby na zdjęciu to Zygmunt Sarnecki - prezes Oddziału PTTK w Kamiennej Górze i Adam Hormański z Lubawki (z brodą)⁷.*

Po kilku latach otrzymałem też od Jerzego Sarneckiego skany kilku zdjęć wraz z następującym opisem:

W załączeniu fotografie ze spaceru granicą państwową, który miał miejsce 14 kwietnia 1991 r. Informacje o słupkach wyznaczających granice posiadłości cystersów krzeszowskich, znajdujących się na granicy państwowej, otrzymaliśmy od zaprzyjaźnionego oficera WOP strażnicy w Lubawce, który również załatwił nam zezwolenie na przejście granicą z Lubawki do Okrzeszyna. Poruszanie się wówczas granicą osobom postronnym było niedopuszczalne. W spacerze brali udział: Zygmunt Sarnecki (prezes Oddziału PTTK w Kamiennej Górze, członek ZG PTTK, autor wielu publikacji związanych z regionem, ...), przewodnik i działacz PTTK Adam Hormański z Lubawki i moja skromna osoba. Czwartym uczestnikiem był, jak widać na jednej z fotografii, wilczur Adama Hormańskiego. Słupek o numerze porządkowym 583, znajdujący się na fotografii

**Cysterski kamień graniczny o numerze 583 na granicy państwowej po jego odnalezieniu.
Zdjęcia: Jerzy Sarnecki, kwiecień 1991**

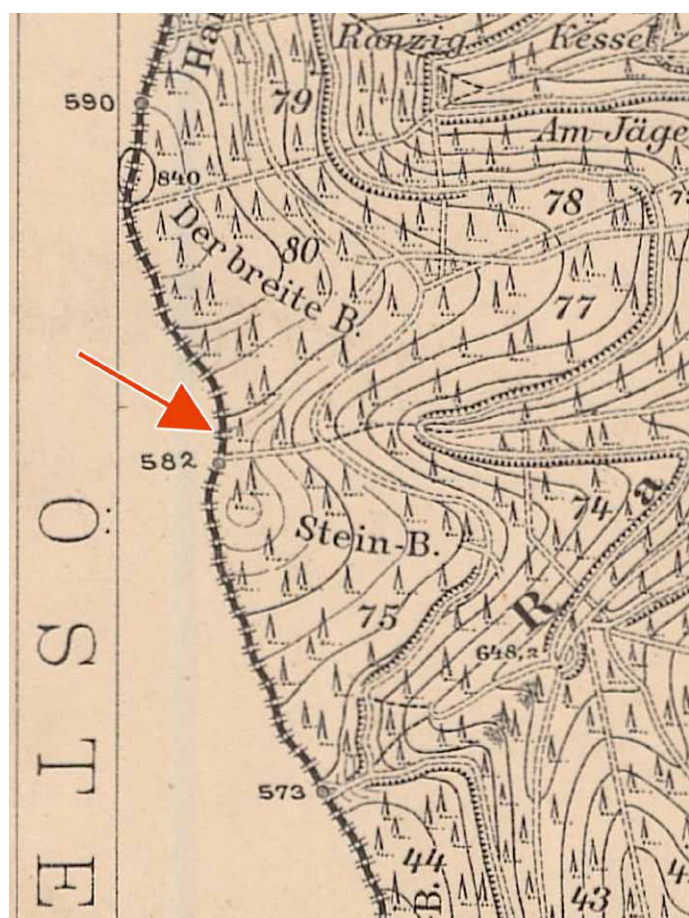
zamieszczonej w monografii Lubawki, a obecnie prezentowany w muzeum zaclerskim, celowo oparliśmy o słupek granicy państwowej, aby w ten sposób określić jego lokalizację. Pozostałe słupki były powgniatane w ziemię ścieżki, którą przemierzali wopiści patrolujący granicę. Zabezpieczeniem znanych nam słupków nie było zainteresowane kamiennogórskie muzeum, jak również krzeszowskie probostwo. Słupkami na granicy państwowej zajęli się Czesi. Granicą wędrowałem w 2012 r., nie znalazłem już żadnego z wcześniej zlokalizowanych cysterskich kamieni granicznych⁸.

Przy czym wydaje się, że kamień o numerze 583 został zabrany z granicy krótko po jego odnalezieniu. Piotr Hormański, syn widocznego na zdjęciach Adama Hormańskiego, napisał do mnie kiedyś:

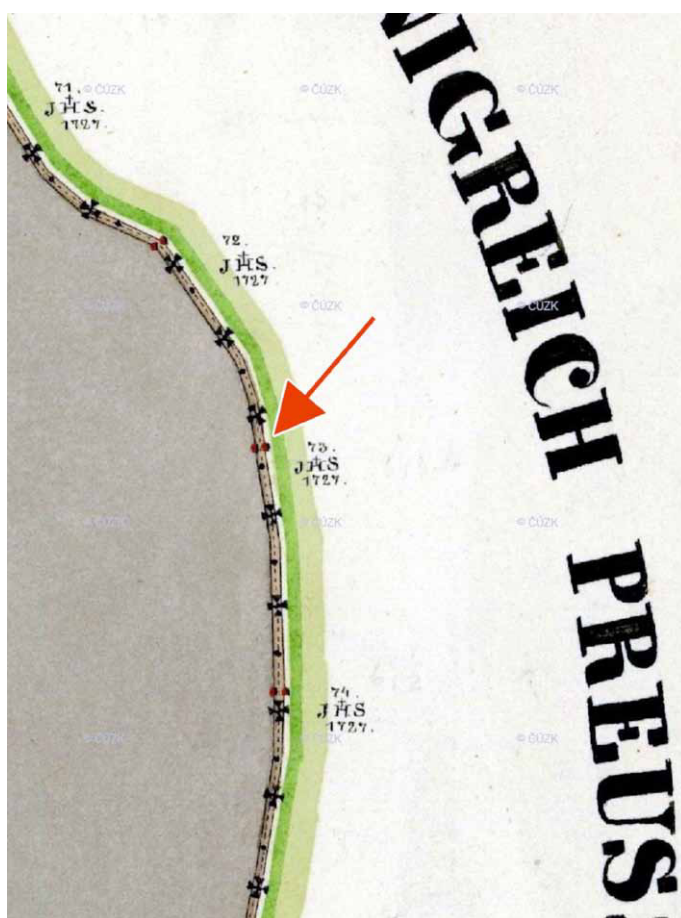
(...) ten słupek znajduje się teraz w muzeum w Zacleru. Po jego wykopaniu (był w ziemi do połowy) ojciec chciał go przetransportować do ogródka i przekazać, no właśnie, nie było dokładnie wiadomo komu. Zanim doszło do próby transportu, słupek zniknął i niewiele później pojawił się w zaclerskim muzeum. Oficjalnie nikt ze strony muzeum nie chciał potwierdzić jego pochodzenia, ale nieoficjalnie ojciec usłyszał, że to ten sam⁹.

Na temat powyższej relacji jakiś czas później Jerzy Sarnecki podzielił się ze mną jeszcze następującą uwagą:

Słupek widoczny na fotografii zamieszczonej w monografii Lubawki nie był wykopywany z ziemi. Jak zresztą widać na fotografii – jest suchy, czysty, nie ma na nim śladów ziemi¹⁰.

Fragment archiwalnej mapy topograficznej z zaznaczoną pierwotną lokalizacją kamienia granicznego z muzeum

Fragment archiwalnej mapy katastralnej z zaznaczoną pierwotną lokalizacją kamienia granicznego z muzeum

Wyrzyta z boku kamienia granicznego liczba 593 pozwala wskazać miejsce, w którym słupek był pierwotnie ustawiony. Jest to dawny numer porządkowy, który nadany został jeszcze w czasie, gdy znajdował się on na granicy państwowej. Z archiwalnej mapy *Meßtischblatt*¹¹ wynika, że numer 583 zlokalizowany był na północ od góry *Stein Berg*, czyli Głazicy.

O fakcie istnienia tego kamienia w czasie przeszłym wzmiankuje też wydany w 1996 roku dziewiąty tom *Słownika geografii turystycznej Sudetów*, gdzie wspomniano: *Pod wierzchołkiem Głazicy istniał kamienny słupek graniczny z 1727 roku oddzielający posiadłości klasztoru cystersów z Krzeszowa i jezuitów z Pragi*¹². Nie ma tam informacji, do kiedy słupek ten tam był ani też co się z nim potem stało.

Kamień 262/2 przy drodze granicznej, wrzesień 2008 roku

Miejsce pierwotnego ustawienia tego kamienia granicznego ukazuje też udostępniana przez *Geoportál ČÚZK* archiwalna mapa katastralna wioski *Königshan*¹³ (czes. Královec). Według moich ustaleń kamień oznaczony na mapie *Meßtischblatt* numerem 583 odpowiada parze znaków granicznych opisanych tu numerem 73. Jak wynika z mapy, kamienie ustawione były tutaj parami, po obu stronach drogi biegnącej wzdłuż granicy państwowej.

Droga graniczna istnieje do dziś i to właśnie przy niej ustawione są współczesne kamienie graniczne. Przed laty przyglądałem się też znakowi o numerze 262/2, który ukazano na zamieszczonych wcześniej zdjęciach z 1991 roku. Na jednej z fotografii widać jeszcze litery ČS,

będące skrótem od *Česko-Slovensko*. Dziś są one skute i umieszczono tu literę C. Lokalizacja i kształt tego kamienia sugerują, że również i on mógł być pierwotnie ustawiony jeszcze na granicy cystersów i jezuitów, lecz w późniejszym czasie skuto z niego zakonne oznaczenia, a przynajmniej ja ich nie zauważyłem.

Na koniec chciałbym jeszcze krótko podsumować informacje dotyczące cysterskiego kamienia granicznego, który dziś znajduje się w czeskim muzeum. Słupek ten pierwotnie ustawiono na granicy dóbr klasztornych, która jednocześnie rozdzielała Śląsk i Czechy – przy czym ziemie po obu jej stronach należały do Austrii. W późniejszych latach, już po likwidacji klasztoru krzeszowskiego i zagarnięciu Śląska przez Prusy, kamień zaadaptowano do roli znaku na granicy prusko-austriackiej i nadano mu numer 583. Dawne mapy pokazują, że znajdował się on w sąsiedztwie Głazicy. W późniejszym czasie leżał gdzieś w bezpośrednim sąsiedztwie granicy. Tam też go odnaleziono w 1991 roku, a następnie przetransportowano przed zamek w czeskim mieście Žacléř. Po przeniesieniu do tamtejszego muzeum miejskiego jest w nim eksponowany aż do dziś.

Marian Gabrowski

Przypisy

¹ A. Scheer, „Pobiesiadne” odkrycie kamieni granicznych, [w:] *Przydrożne Pomniki Przeszłości*, zeszyt 38, kwiecień 2004, s. 5.

² Fragment korespondencji e-mail z dnia 12 września 2024 roku; w oryginale: *Cisterciácký hraniční kámen je v muzeu od založení muzea v roce 1998. O jeho původu se dozvíte více v příloženém článku.*

³ Jiří Chaloupka, *Osudy cisterciáckých hraničních Kamenů*, [w:] *Rodným krajem*, nr 68/2024, s. 15; w oryginale: *Tento kámen stával původně na hranici poblíž vrcholu Glazice u dnešního patníku č. 262/2. Dle vyjádření bývalého ředitele muzea stál uvedený mezník dlouho před branou do zámku Žacléř, kam byl patrně převezen z hranice lesními dělníky. Ředitel muzea ho posléze nechal spolu s hraničním kamenem, který vymezoval na Rýchorách Schwarzenberské (Vlčické) panství, přemístit na bezpečnější místo – do budovy muzea.*

⁴ Z. Sarnecki, *Doniesienie terenowe nr 127*, [w:] *Bractwo Krzyżowców*, zeszyt 19, kwiecień 1992, s. 12.

⁵ A. Scheer, dz. cyt., s. 5.

⁶ A. Grzelak (red.), *Lubawka, monografia historyczna miasta*, Lubawka 1991, s. 20.

⁷ Fragment korespondencji e-mail z dnia 25 marca 2009 roku.

⁸ Fragment korespondencji e-mail z dnia 17 maja 2013 roku.

⁹ Fragment korespondencji e-mail z dnia 23 lutego 2012 roku.

¹⁰ Fragment korespondencji e-mail z dnia 30 maja 2013 roku.

¹¹ Mapa topograficzna *Meßtischblatt*, arkusz 3131 Schömberg, rok 1907.

¹² M. Staffa (red.), *Słownik geografii turystycznej Sudetów, tom 9*, Wrocław 1996, s. 83.

¹³ Mapa katastralna *Dorf Königshan in Böhmen Königgrätzer Kreis*, rok 1841.